

Zuzanna Borcz, Irena Niedźwiecka-Filipiak

Rozmieszczenie wiejskich szkół w sieci osadniczej na przykładzie Dolnego Śląska

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 10/3, 5-17

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ROZMIESZCZENIE WIEJSKICH SZKÓŁ W SIECI OSADNICZEJ NA PRZYKŁADZIE DOLNEGO ŚLĄSKA

Zuzanna Borcz, Irena Niedźwiecka-Filipiak

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. W sieci osadniczej na Dolnym Śląsku ważną rolę odgrywały szkoły. Podnosiły rangę wsi i tworzyły wraz z kościołem ich centrum. Dzieci odbywały drogę do szkoły pieszo. Ogólnie w co drugiej, rzadko w co trzeciej, wsi była szkoła. Dzisiaj, w dobie rozwoju komunikacji masowej, dzieci korzystają ze specjalnych autobusów i pokonują drogę do szkoły nawet do 20 kilometrów. W prezentowanej pracy posłużono się siatką pionowych i poziomych osi znajdujących się co 30 i 20 km. Wybrano cztery fragmenty Dolnego Śląska wokół Wrocławia, tj. tereny koło Oleśnicy, Milicza i Żmigrodu, Środy Śląskiej oraz Strzelina. Każdy z wybranych obszarów obejmował 600 km² i około 80–100 wsi. Fragment wokół Oleśnicy przebadano, biorąc pod uwagę dokumenty z lat 1885, 1984 i 2010, a pozostałe trzy – analizując materiały z lat 1984 i 2010. Stwierdzono, że na czterech badanych obszarach w ciągu 26 lat od 1984 do 2010 zlikwidowano małe wiejskie szkoły, przeważnie filialne o niewystarczającej infrastrukturze. Ostatnio wznoszone są nowe szkoły, obserwuje się również przebudowy w celu pozyskania sal gimnastycznych.

Słowa kluczowe: szkoły wiejskie, lata: 1885, 1984, 2010, rozmieszczenie

WSTĘP

Szkoły na wsi to temat żywy i ciągle aktualny, ponieważ podlegają one zmianom, a ich liczba stale maleje. Ze zrozumiałych względów nie są to już szkółki wiejskie, pozbawione elementarnego wyposażenia, lecz szkoły z pracowniami komputerowymi i tematycznymi, z salą gimnastyczną, boiskiem i placem zabaw dla najmłodszych dzieci. W przeszłości pełniły na wsi rolę jedynych placówek oświaty, teraz pojawił się dostęp do Internetu, telewizja i różne pomoce audiowizualne.

W sieci osadniczej na Dolnym Śląsku szkoły odgrywały ważną rolę. Podnosiły rangę wsi, tworzyły wraz z kościołem ich centrum i skupiały miejscowości pozbawione placówek oświatowych. Dzieci odbywały drogę do szkoły pieszo. Ogólnie w co drugiej, rzadko w co

trzeciej wsi, była szkoła z dwoma nauczycielami lub z jednym nauczycielem. Dzisiaj w dobie rozwoju komunikacji masowej dzieci korzystają ze specjalnych autobusów i pokonują drogę nawet kilkunastu kilometrów.

PRZYJĘTA METODA BADAŃ

Ze względu na to, że na Dolnym Śląsku sieć osadnicza jest stosunkowo gęsta, zachodziła trudność wyboru fragmentów tylko z miejscowościami wiejskimi. Posłużono się metodą markietażu, stosując siatkę osi co 30 i 20 km. Wybrano cztery fragmenty Dolnego Śląska wokół Wrocławia, tj. wycinek koło Oleśnicy, Milicza, Środy Śląskiej oraz Strzelina. Każdy z wybranych obszarów obejmował 600 km² i około 80–100 wsi. Z biegiem lat sieć osadnicza się zmieniała. Niektóre miasta rozwijały się, wchłaniając pobliskie wsie, inne podupadły, aż do utraty praw miejskich (np. Dobroszyce). Widoczny jest też wpływ dużego miasta, którym jest Wrocław. W odległości kilkunastu kilometrów od niego powstają duże osiedla mieszkaniowe dość luźno związane z macierzystymi wsiami.

Przebadano dokumenty z lat 1845, 1984 i 2010, dotyczące fragmentu 1. – obszarów wokół Oleśnicy, a pozostałe, biorąc pod uwagę lata 1984 i 2010. Dla wszystkich miejscowości przedstawiono usytuowanie szkoły. We fragmencie, który obejmuje rok 1884, podano nazwy niemieckie sprzed 1945 r. [Knie 1845, Battek i Szczepankiewicz-Battek 2007] oraz liczbę ludności. We wcześniejszych zapiskach można znaleźć nazwy miejscowości o brzmieniu słowiańskim, które potem zamieniono na germańskie, np. *Breczalnka* – Kunersdorf, a po 1945 r. wrócono do nazw słowiańskich np. Brzezia Łąka.

BADANIA SZCZEGÓŁOWE FRAGMENTU Z OKOLICY OLEŚNICY (1)

Badania objęły lata 1845, 1984 i 2010, dwa miasta Oleśnicę i Bierutów oraz były miasteczko Dobroszyce i 86 wsi i przysiółków. Na rysunku 1 przedstawiono mapę rozmieszczenia szkół w 1845 r., a w tabeli 1 podano miejscowości, w których w analizowanym okresie istniały szkoły katolickie i ewangelickie.

Pewną cechą charakterystyczną dla dziewiętnastowiecznej społeczności dolnośląskiej było występowanie dwóch wyznań równocześnie: katolickiego i ewangelickiego. Szkoły w tym czasie były zróżnicowane pod względem wyznania, w większości wsi znajdowały się szkoły ewangelickie, a tylko w niektórych, tam gdzie były kościoły katolickie, była także szkoła katolicka. Zdarzały się również takie wsie, w których były dwa kościoły i jedna szkoła np. w Łozinie. Były też szkoły we wsi bez kościoła np. w Krzeczyn, Bierzyce i Sokołowice. W badanych wsiach znaczna większość szkół pochodzi z XIX w., do wyjątków należy szkoła katolicka w Zawidowie, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1770 r.

W roku 1885 na omawianym terenie działały 44 szkoły ewangelickie i 6 katolickich, co w sumie daje 50 szkół na 86 wsi. Częstotliwość występowania szkół wynosiła 1,72 na wieś, pomijając szkoły, które były w pobliskich miastach [Borcz i Zajac 1980, Borcz 1985].

Rys. 1. Szkoły wiejskie w 1885 r. w okolicach Oleśnicy
 Fig. 1. Village schools in 1885 year in the area around Oleśnica

Tabela 1. Liczba ludności i szkoły wiejskie w latach 1885, 1984 i 2010 w okolicy Oleśnicy
 Table 1. Number of inhabitants and village schools in 1885, 1984 and 2010 years in the area around Oleśnica

Nazwa wsi Name of the village	Nazwa niemiecka German name	Liczba mieszkańców Number of inhabitants			Szkoły (ewangelicka, katolicka) The schools (Protestant, Catholic)		
		1885	1984	2010	1885	1984	2010
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Bielawa	Bielau	304	246	314	ewang.	szk.	–
2. Bierzyce	Perschütz	309	286	338	ewang.	szk.	–
3. Bogusławice	Buselwitz	213	208	261	ewang.	–	–
4. Boguszyce	Bogschüsch	875	1146	1422	–	–	–
5. Boleścín	Eichendorf	260	303	227	ewang.	szk.	–
6. Borowa	Borau	470	600	635	ewang.	szk.	szk.
7. Brzeźnia Łąka	Kunerdorf	792	787	1063	kat.	szk.	szk. zesp. szkolny
8. Brzezinka	Briese	556	335	310	ewang.	–	–
9. Budziwojowice (p. Łoziny)	Ostwinkel	88	0	67	–	–	–
10. Byków	Peuke	573	500	580	ewang.	–	–
11. Bystre	Ludwigsdorf	424	768	848	ewang.	–	–
12. Cichoszów (p. Siekierowic)	–	279	–	–	–	–	–
13. Cieśle	Zessel	436	303	363	–	–	–
14. Dąbrowa	Eichgrund	270	389	369	ewang.	szk.	–
15. Długoleka	Lanemiesse	559	1462	2881	kat.	szk. 2	szk. zes. szkolny lic. ekonomiczne
16. Dobra	Karlsberg	429	360	321	ewang.	–	–

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3	4	5	6	7	8
17. Dobroszów OL	Dobrischau	285	163	168	–	szk.	szk.
18. Dobroszyce	Juliusburg	699	1880	2525	–	szk. 2	szk.
19. Dobrzeń	Guttwohne	728	700	805	ewang.	szk.	szk.
20. Domaszczyn	Sachsenau	274	360	563	ewang.	–	–
21. Gorzesław	Korschitz	432	514	396	–	–	–
22. Gręboszyce	Krompusch	113	81	94	ewang.	–	–
23. Jaksonowice	Jackschönau	274	169	152	ewang.	–	–
24. Januszkowice	Jäntschdorf	480	476	520	ewang.	–	–
25. Jemieha	Gimmel	514	203	268	ewang.	–	–
26. Jenkowice	Jenkowitz	512	387	376	ewang.	–	–
27. Kamień	Steine	299	421	513	–	–	–
28. Kaźna	Süssewinkel	361	401	404	–	–	–
29. Kępa	Kampem	198	1867	191	–	–	–
30. Kiełczów	Gross Weigelsdorf	664	1320	3437	–	szk.	szk.
31. Kiełczówek	Klein Weigelsdorf	174	99	177	ewang.	–	–
32. Kijowice	Vogelgesang	115	180	174	–	–	–
33. Kliszów (p. Miłonowic)	–	21	–	–	–	–	–
34. Krakowiany	Krakowahne	173	146	130	–	–	–
35. Kratowice (p. Siekierowic)	–	220	–	–	–	–	–
36. Krzeczyn	Kritschen	627	370	424	ewang.	–	–
37. Ligota Polska	Alt Ellguth	525	634	674	ewang.	–	szk.
38. Ligota Wielka	Gr. Ellguth	336	361	399	ewang.	–	–
39. Lucień (część Oleśnicy)	Leuchten	204	–	–	ewang.	–	–
40. Łosice	Loischwitz	155	147	194	–	–	–
41. Łozina	Lossen	957	617	668	ewang.	szk.	szk.
42. Ligota Mała	Kl. Ellguth	627	370	424	ewang.	–	–
43. Mękarzowice	Mankerwitz	187	92	75	–	–	–
44. Michałowice	Michesdorf	0	140	136	–	–	–
45. Miłonowice	Mahliau	234	252	–	–	–	–
46. Miodary	Hönigern	600	124	107	ewang.	–	–
47. Mirków	Mirkau	160	930	1878	ewang.	szk.	szk., zes. szkolny, gimm., lic.
48. Mydlice (p. Rakowa)	Medlitz	125	0	50	–	–	–
49. Nieciszków	Netsche	499	392	431	ewang.	szk.	–
50. Nowa Ligota	Neu Ellguth	170	82	77	ewang.	–	–

cd. tabeli 1
cont. Table 1

1	2	3	4	5	6	7	8
51. Nowica	Neuhaus	123	210	158	–	–	–
52. Nowosiedlice	Neudorf	168	208	144	–	–	–
53. Nowoszyce	Neuhof	132	278	309	–	–	–
54. Oleśniczka	Klein Oels	337	306	282	kat.	–	–
55. Ostrowina	Werden	503	227	461	ewang.	–	–
56. Piecowice	Dörndorf	234	295	439	ewang.	–	–
57. Pietrzykowice	Petersweiller	146	130	105	–	–	–
58. Piskawa	Pischkwe	200	109	202	ewang.	–	–
59. Prawocice	Wiesenbrunn	101	38	–	–	–	–
60. Raków	Raake	253	242	282	–	–	–
61. Rataje (część Oleśnicy)	Rathe	396	–	–	ewang.	–	–
62. Siekierowice	Schickerwitz	173	444	388	ewang.	–	–
63. Skarszyn	Sauebrunn	394	369	620	–	–	–
64. Smardzów	Schmarse	413	413	451	ewang.	–	–
65. Smolna	Schmollen	805	753	734	ewang.	–	szk.
66. Sokołowice	Zucklau	557	625	801	ewang.	szk.	szk.
67. Solniki Małe	Kl. Zöllnig	336	358	277	–	–	–
68. Solniki Wielkie	Gr. Zöllnig	640	540	501	kat.	szk.	–
69. Spalice	Spahlitz	488	401	579	ewang.	–	–
70. Stępin	Stampen	510	430	375	–	szk.	–
71. Strona	Strom	457	610	533	–	szk.	–
72. Strzałkowa	Schützendorf	168	840	130	ewang.	–	–
73. Strzelce	Strelhitz	773	534	514	ewang.	szk.	–
74. Szczodre	Sibyllenort	365	668	1006	ewang.	szk.	szk.
75. Śliwice	Schleibitz	373	387	380	ewang.	szk.	–
76. Wabienice	Wabnitz	432	550	446	ewang.	szk.	szk.
77. Wądoły (część Oleśnicy)	Württemberg	107	–	–	–	–	–
78. Węgrów	Bingenall	241	334	267	ewang.	szk.	szk.
79. Wszczęświęte	Allerheiligem	281	221	227	–	szk.	szk.
80. Wyszogród	Wiesegrade	188	166	162	–	–	–
81. Zaprzężyn	Sapraschine	303	195	162	–	–	–
82. Zarzysko	Grüttenberg	132	159	141	–	–	–
83. Zawidowice	Sademitz	397	380	297	kat.	szk.	–
84. Zbytowa	Vielguth	838	630	792	ewang.	szk.	szk.
85. Zinnica	Kaltvorwerk	205	160	177	–	–	–

Szkoly (szk.): ewang. – ewangelickie, kat. – katolickie, gimn. – gimnazjum, lic. – liceum

Schools (szk.): ewang. – Protestant, kat. – catholic, gimn. – junior high school, lic. – secondary school

W 1984 r., po prawie 150 latach, była możliwość konfrontacji nowych danych z danymi z 1885 r. dotyczący tego wycinka sieci osadniczej pod względem rozmieszczenia szkół na terenach wiejskich. W tym okresie nastąpił znaczny rozwój Oleśnicy, do której przyłączono Rataje, Lucień i Wądoły. Bierutów pozostał małym miastem, Dobroszyce straciły prawa miejskie (dwukrotnie je uzyskiwały w 1663 r. i 1939 r. i dwukrotnie je traciły w 1928 r. i w 1945 r.), a teraz starają się je odzyskać.

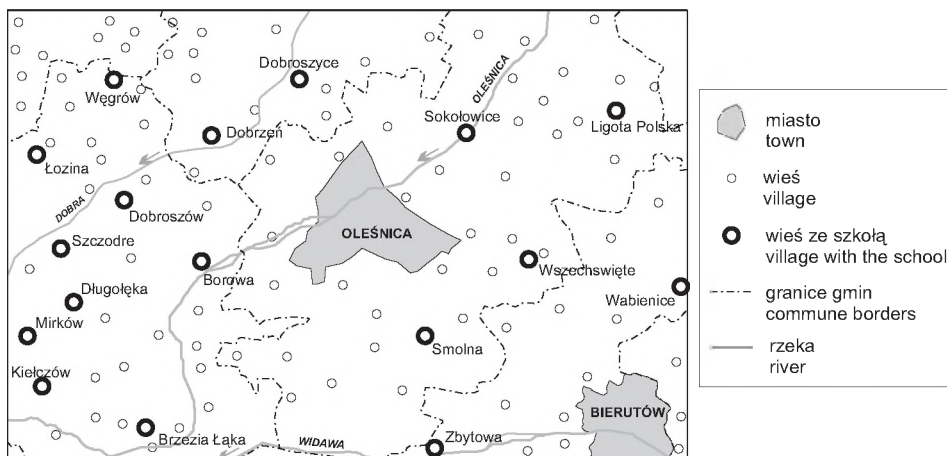
W 1984 r. funkcjonowało 28 szkół wiejskich, w tym w dwóch wsiach zanotowano po dwie placówki oświatowe (w Długołęce i w Dobroszycach), a w pozostałych po jednej. Pominięto te miejscowości, które były przysiółkami lub zostały wchłonięte przez miasta. W sumie w 1984 r. liczba wsi wynosiła 78. W stosunku do połowy XIX w. ubyłoby 8 wsi i 20 szkół. Częstotliwość występowania szkół wynosiła 2,6 na wieś i była znacznie mniejsza niż w 1845 roku [Staffa 1993–2008, Lisowska 2010].

Porównując wyniki badań z 1984 r. z wynikami z lat 2010 i 2011, można stwierdzić, że sieć osadnicza niewiele różni się od poprzedniego okresu. W sąsiedztwie aglomeracji wrocławskiej, z którą graniczy omawiany fragment, powstają duże osiedla mieszkaniowe związane ze starymi wsiami. Rozrastają się wsie gminne (Długołęka i Dobroszyce), a także inne wsie w sąsiedztwie Wrocławia, które w ostatnim okresie podwoiły liczbę ludności (Mirków i Kielczów). W ostatnich latach zlikwidowano 11 szkół wiejskich i w sumie działają obecnie 22 placówki oświaty na badanym terenie. W czterech wsiach są to szkoły podstawowe i zespoły szkół gimnazjalnych i licealnych oraz jedno liceum o profilu ekonomicznym (Długołęka). W pozostałych miejscowościach działają szkoły podstawowe (rys. 2 i 3). Tabela 1 ukazuje nazwy wsi teraźniejsze i sprzed 1945 r. oraz liczbę ludności w latach 1845, 1984 i 2010 (2011). W zestawieniu widoczne są zmiany, które zaszły w rozmieszczeniu szkół wiejskich. Współcześnie częstotliwość występowania szkół w omawianym fragmencie jest równa 4,53 na wieś. Obecnie teren obejmuje miasto Oleśnicę i część Bierutowa oraz gminy Długołękę, Dobroszyce i w małych wycinkach – Zawonię i Syców.

Rys. 2. Szkoły wiejskie w 1984 r. w okolicach Oleśnicy

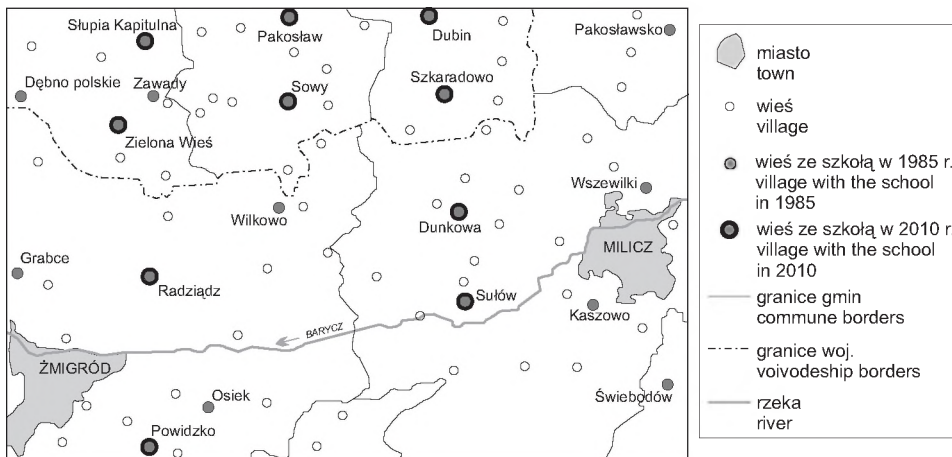
Fig. 2. Village schools in 1984 year in the area around Oleśnica

Rys. 3. Szkoły wiejskie w 2010 r. w okolicach Oleśnicy
 Fig. 3. Village schools in 2010 year in the area around Oleśnica

BADANIA SZCZEGÓŁOWE FRAGMENTÓW Z OKOLIC MILICZA I ŻMIGRODU (2), ŚRODY ŚLĄSKIEJ (3) ORAZ STRZELINA (4)

Fragment 2 – okolice Milicza i Żmigrodu – obejmuje kilka gmin z powiatu rawickiego (Rawicz, Pakosław i Jutrosin) oraz nieznaczne wycinki z gminy Trzebnica i Krośnice. W sumie zawiera dwa nieduże miasta – Milicz i Żmigród i 74 wsie (rys. 4 i tab. 2).

Rys. 4. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicach Milicza i Żmigrodu
 Fig. 4. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Milicz and Żmigród

Tabela 2. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicy Milicza i Żmigrodu
 Table 2. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Milicz and Żmigród

Gmina Commune	Wieś Village	Szkoły w 1984 Schools in 1984	Szkoły w 2010 Schools in 2010
Cieszków	Pakoslawsko	szk.	–
Jutrosin	Dubin	szk.	szk.
	Szkaradowo	szk.	szk. gimn.
Milicz	Dunkowo	szk. fil.	szk.
	Kaszowo	szk. fil.	–
	Sułów	szk.	szk. i gimn.
	Wszewilki	szk. fil.	–
Pakosław	Pakosław	szk.	szk. gimn.
	Sowy	szk.	szk.
Rawicz	Dębno Polskie	szk.	–
	Słupia Kapituła	szk.	szk.
	Zawady	szk.	
	Zielona Wieś	szk.	szk.
Żmigród	Garbce	szk.	–
	Osiek	szk. fil.	–
	Powidzko	szk.	szk.
	Radziszów	szk.	szk.
	Wilkowo	szk. fil.	–

Szk. – szkoła, szk. fil. – szkoła filialna, gimn. – gimnazjum

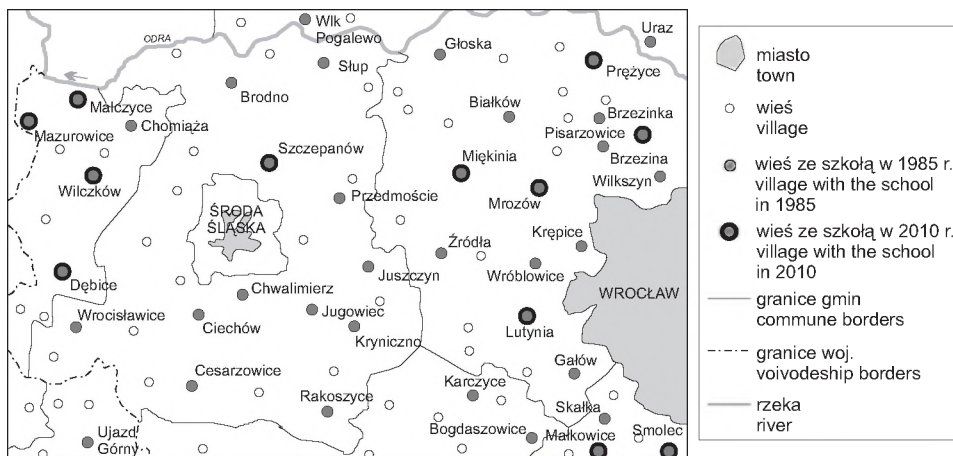
Szk. – school, szk. fil. – branch school, gimn. – junior high school

W 1984 r. istniało tam 18 szkół wiejskich, w tym pięć szkół filialnych. Po 26 latach zlikwidowano siedem szkół, pozostało siedem szkół podstawowych i trzy szkoły z gimnazjami. W zasadzie likwidowano szkoły mniejsze, filialne. Częstotliwość występowania szkół w omawianym fragmencie w 1984 r. wynosiła 4,1 na wieś, a po ich likwidacji – 7,4 na wieś. Tabela 2 i rysunek 4 przedstawiają rozmieszczenie szkół w latach 1984 i 2010.

We fragmencie 3. – w okolicach Środy Śląskiej – znaczna część wsi leży wokół miasta. Charakterystyczna w tym zbiorze jest bliskość Wrocławia, a właściwie jego wysuniętej dzielnicy – Leśnicy. Na pozostałej części fragmentu znajdują się gminy Miękinia i Malczyce oraz nieznaczne wycinki Kostomłotów, Kątów, Udanina, a po drugiej stronie Odry – Brzegu Dolnego (rys. 5 i tabela 3).

Łączna liczba wsi we fragmencie 3. wynosiła 82. W 1984 r. istniało tam 35 szkół wiejskich, a po likwidacji małych placówek pozostało tylko 11. Częstotliwość występowania szkół wynosiła 2,5 a potem 6,8 na wieś. Obecnie istnieją dwa zespoły z gimnazjami i dwie szkoły filialne.

Czwarty fragment obejmuje okolice Strzelina, małego miasteczka Wiązowa i części gminy Oława. Oprócz wsi związanych z miastami leżą tam gminy: Borów, Domaniów i Kondratowice oraz małe wycinki gmin Przeworno i Grodków. Na tym obszarze gęstość wsi jest dość znaczna i wynosi 113 miejscowości (rys. 6, tab. 4).

Rys. 5. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicach Środy Śląskiej
 Fig. 5. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Środa Śląska

Tabela 3. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicy Środy Śląskiej
 Table 3. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Środa Śląska

Gmina Commune	Wieś Village	Szkoły w 1985 Schools in 1985	Szkoły w 2010 Schools in 2010
1	2	3	4
Brzeg Dolny	Pogalewo Wielkie	szk.	–
Kąty Wrocławskie	Małkowice	szk.	szk.
	Skalka	szk. fil.	
	Smolec	szk.	szk.
Kostomłoty	Bogdanów	szk. fil.	–
	Karczyce	szk.	–
Malczyce	ChomiąŜa	szk. fil.	–
	Dębice	–	szk.
	Malczyce	szk.	szk.
	Mazurówice	–	szk. fil.
Miękinia	Wilczków	szk. fil.	szk. fil.
	Białków	szk. fil.	–
	Brzezina	szk. fil.	–
	Brzezinka	szk. fil.	–
	Galów	szk. fil.	–
	Głoska	szk.	–
	Miękinia	szk.	szk. gimn.
Mrozów	szk.	szk.	

cd. tabeli 3
cont. Table 3

1	2	3	4	
Miękinia	Lutynia	szk.	zesp. szk.	
	Pisarzowice	szk. fil.	szk.	
	Preżyce	szk. fil.	szk.	
	Wilkszyn	szk.	–	
	Wróblowice	szk. fil.	–	
	Źródła	szk. fil.	–	
Środa Śląska	Brodno	szk. fil.	–	
	Cesarzowice	szk. fil.	–	
	Chwalimierz	szk. fil.	–	
	Ciechów	szk.	–	
	Jugowiec	szk. fil.	–	
	Juszczyn	szk. fil.	–	
	Krynitzno	szk. fil.	–	
	Przedmoście	szk. fil.	–	
	Rakoszyce	szk.	–	
	Słup	szk. fil.	–	
	Szczepanów	szk.	szk.	
	Wrocisławice	szk.	–	
	Udanin	Ujazd Dolny	szk.	–

objaśnienia jak pod tabelą 2
 explanations as in table 2

Rys. 6. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicach Strzelina
 Fig. 6. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Strzelin

Tabela 4. Szkoły wiejskie w latach 1984 i 2010 w okolicy Strzelina
 Table 4. Village schools in 1984 and 2010 years in the area around Strzelin

Gmina Commune	Wieś Village	Szkoły w 1985 Schools in 1985	Szkoły w 2010 Schools in 2010
1	2	3	4
Borów	Borów	szk.	szk., gimn.
	Borek Strzełński	szk.	szk.
	Mańczyce	szk. fil.	
	Ludów	szk. fil.	–
	Zielenice	szk.	szk.
Domańków	Domańków	szk.	szk., gimn.
	Goszczyna	szk.	szk.
	Skrzypnik	szk. fil.	–
Grodków	Bąków	szk.	–
	Gnojna	szk.	szk.
Olawa	Niemil	szk. fil.	–
	Oleśnica Mała	szk.	szk.
	Osiek	szk.	szk.
	Owczary	szk. fil.	–
Strzelin	Biały Kościół	szk.	szk., gimn.
	Bierzyn	szk. fil.	
	Karczów	szk. fil.	–
	Kuropatnik	szk.	szk.
	Ludów Polski	szk. fil.	
	Pławna	szk. fil.	–
Wiązów	Jaworów	szk.	szk.
	Jutrzyzna	szk. fil.	
	Miechowice Oławskie	szk. fil.	–
	Ośno	szk. fil.	–
	Stary Wiązów	szk. fil.	–
	Wawrzyszów	szk.	szk.
	Witowice	szk.	szk.
Wyszonowice	szk. fil.	–	

objaśnienia jak pod tabelą 2
 explanations as in table 2

W 1984 r. działały w okolicach Strzelina 33 szkoły wiejskie – 15 szkół podstawowych i 18 szkół filialnych. Po likwidacji niektórych placówek w tym rejonie istniało nadal 14 szkół, w tym dziesięć podstawowych i cztery zespoły z gimnazjami. W sumie częstotliwość występowania szkół wynosiła 3,4 placówki na wieś, a po likwidacji – 8,7.

PODSUMOWANIE

Badania pozwoliły stwierdzić, że we wsiach na Dolnym Śląsku szkoły odgrywały zawsze dużą rolę. W 1884 r. prawie w co drugiej wsi była szkoła ewangelicka lub katolicka (rzadziej). W miarę upływu czasu szkoły stawały się większe, lepiej wyposażone, a co za tym idzie – rozmieszczone nieco rzadziej. Po II wojnie światowej, w wyniku transformacji politycznych i społecznych, szkoły często zajmowały pałace lub dwory, które w miarę możliwości adaptowano na potrzeby uczniów. Proces kumulowania szkół wiejskich trwa nadal. Likwidacji podlegają w pierwszym rzędzie szkoły filialne o niewystarczającej infrastrukturze. Ostatnio wznoszone są nowe szkoły podstawowe wraz z gimnazjami, obserwuje się również przebudowy w celu pozyskania sal gimnastycznych.

PIŚMIENNICWO

- Battek M. i Szczepankiewicz-Battek J., 2007. Słownik nazewnictwa krajoznawczego polsko-niemiecki (Śląsk, Ziemia Lubuska, Pomorze Zachodnie, Warmia i Mazury), Silesia, Wrocław.
- Borcz Z., 1985. Funkcje pozarolnicze wsi dolnośląskiej (wybrane zagadnienia). Wyd. AR we Wrocławiu, Wrocław.
- Borcz Z., Niedźwiecka I., 1994. Dziewiętnastowieczne szkoły wiejskie na Dolnym Śląsku. Materiały do dziejów architektury, WSP w Częstochowie, V, 43–53.
- Borcz Z., Zajac C., 1980. Funkcje pozarolnicze na wsi dolnośląskiej w okresie 1740–1840. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 3, 477–495.
- Knie J., 1845. Alfabatisch-statistisch-topographische Übersicht der Dörfer, Flecken, Städte Und Anders Orte der königl. Preuss. Provinz Schlesien, Breslau.
- Lisowska A., 2010, Kształtowanie architektury szkół w XIX i na początku XX wieku na pograniczu Dolnego Śląska i Wielkopolski (praca doktorska, niepublikowana) Wyd. Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
- Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 1–21, 1993–2008, Red. M. Staffa, Wyd. I-Bis, Wrocław.

LOCALIZATION OF VILLAGE SCHOOLS AT THE SETTLEMENT NET IN THE LOWER SILESIA REGION

Abstract. In the settlement net of the Lower Silesia region the village schools played always a crucial role, together with the church they formed a centre, in this way increasing the importance of a village. A school existed usually in every second, sometimes in every third village. Formerly the children achieved the school on foot. Today, due to the transport development the students so of primary as of secondary school may use special buses, in this way they cover a distance up to 20 km. In the present work the net of vertical and horizontal axes, situated at every 30 and 20 km, respectively, was used. The four fragments of the Lower Silesia region, localized around Wrocław were selected, namely fragments near Oleśnica, Milicz, Środa Śląska and Strzelin, each of them including 600 km² area with ca. 80–100 villages. The study of

Oleśnica fragment was made for 1885, 1984 and 2010 years, for the three other fragments the 1984 and 2010 years were investigated. It was established that in the four studied fragments during the 26 years between 1984 to 2010 the small village schools of an insufficient infrastructure, mostly branch ones were liquidated. Recently new schools are being built, it is also observed that the former ones are rebuilt aiming at the creation of large sport halls.

Key words: village schools, 1885, 1984, 2010 years, localization

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.09.2011